

BOTLIK JÓZSEF

ADALÉKOK BRÓDY ANDRÁS (1895–1946) SZÜLŐFALUJA, BEREGKÖVESD TÖRTÉNETÉHEZ

3. RÉSZ

Az ungvári Magyarországi Ruthén Néptanács, valamint a Papi Tanács kívánásai alapján tette közzé 1918. december 25-én az „Országos Törvénytarban” a Károlyi-kormány „A Magyarországon élő ruszin (ruthén) nemzet autonómiájáról” szóló, két nappal előbb kelt 1918. évi X. néptörvényt.¹ A jogszabály a rutén nemzetnek a beligazgatás, az igazságszolgáltatás, a közoktatás, a közművelődés, a vallásgyakorlat és a nyelvhasználat terén önrendelkezési jogot biztosított, és kimondta: Máramaros, Ugocsa, Bereg és Ung vármegyék rutén lakta részeiből „Ruszka-Krajna [Rutén Tartomány] néven autonóm jogterület [kormányzóság] alakíttatik” Munkács központtal. A szomszédos Zemplén, Sáros, Szepes és Abaúj vármegyék ruténlakta területeit nem kapcsolták Ruszka Krajnához, azok ügyét a békekötésig függőben hagyták. A néptörvényt budapesti, december 21-i (!) keltezéssel, a Károlyi-kormány tagjainak az aláírásával ruszin nyelven is megjelentették: Народный законъ числа 10. про самоупрау руського народу живущого на Угорщини”.²

Az előbbi néptörvény által felállított Ruszka-Krajnai Ministerium (sic!) élén Szabó Oreszt (1867–1944), a ruszin ügyek minisztere hamarosan, 1919. január 8-án a 40/1919. számú rendeletével utasította a Munkácson székelő Stéfán Ágoston (Stéfán, 1877–1945) ruszka-krajnai kormányzót, hogy az autonóm jogterület ideiglenes határainak megállapítása iránt lépjen érintkezésbe a Belügyminisztériummal, és tegyen javaslatot a választókerületek beosztására. A tervet január 13-ára elkészült, és Bródy András szülőfaluja, Beregkövesd a Felvidéki járás valamennyi községével együtt Ruszka-Krajna része lett.³

Az autonóm jogterület 1919. március 21-ig, a magyar tanácsköztársaság kikiáltásáig állt fenn. Az új kormány, a Forradalmi Kormányzótanács Szabó Oresztet jelölte ruszin népbiztosnak, aki azonban nem fogadta el a kinevezést. Ruszka Krajna népbiztosa március 24-étől Stéfán Ágoston lett, aki munkácsi

képviselőjének Kaminszky József (1878–1944) ügyvédet bízta meg. A ruszin önkormányzat kiépítése a felállított Ruszin Népbiztosság kereteiben – ha lassan is –, de előrehaladt. A román hadsereg április 16-án Erdélyben indított támadást, és ennek részeként április 28-ára elfoglalta Kárpátalja kb. 65 százalékát a Máramarossziget–Técső–Huszt–Nagyszőlős–Beregszász–Munkács–Csap vonalig, és birtokba vette Máramaros vármegyének a Tiszától északra elhelyezkedő területét s Bereg megye nagy részét a Munkács–Szolyva–Vereckei-hágó szakaszig. Eközben, a csehszlovák csapatok is megkezdték a vidék elfoglalását, és megszállták az Ungvári, a Nagybereznai és a Perecsenyi járást, valamint a Munkácsi kismegye egy részét. Ezzel a csehszlovák alakulatok – elegendő katonai erő híján – Kárpátalja területének mindössze a 35 százalékát (!) tudták a hatalmukba keríteni. A román katonaság április 28-án Csap és Munkács között, Nagydobrony térségében találkozott a csehszlovák alakulatokkal. Ezt követően együtt vonultak be Munkácsra, a Ruszin Népbiztosság székhelyére, amellyel megdöntötték a tanácsköztársaság negyven napig tartó kárpátaljai uralmát. Beregkövesd román megszállása is ekkor történt. A fontos tiszai hídfőnél, Csap községnél két hétig tartó súlyos harcokban, május 2-ig tartóztatta fel az egyesült csehszlovák–román csapatokat a 65. magyar vörös-dandár, amelynek visszavonulásával tudtak csak másnap a településre akadálytalanul bevonulni a prágai kormány csapatai.⁴

Kárpátalja teljes csehszlovák katonai birtokbavétele, az új köz-, illetve szakigazgatás kiépítése hosszú hónapokon keresztül, igen vontatottan haladt előre. A román hadsereg, mivel Kárpátalja területére Románia is igényt tartott, csak kényszeredetten távozott a vidékről. Bereg vármegye székhelyét, Beregszászt közel három hónap múlva, július 21-én éjjel váratlan parancsra hagyta el, ahová másnap bevonultak a csehszlovák alakulatok és hatóságok, hogy átvegyék a város feletti uralmat. A román csapatok csak 1920 májusában mentek ki Ugocsa vármegye székhelyéről, Nagyszőlősről, július végén a máramarosi Nagybocksó községről, végül augusztus 30-án a Felső-Tisza-vidéken Kőrösmezőről, a Tiszavölgyi járás székhelyéről. Csehszlovákia csak ekkor jutott a trianoni békediktátumban neki juttatott Kárpátalja területének teljes birtokába.

A csehszlovák katonai megszállás utáni évben, 1920-ban vezették be a cseh–rutén / ruszin kétnyelvű, kör alakú hely-keletbélyegzőket. Községünkben, Beregkövesden az első pecsétváltozatot – melyen a település cseh neve alatt a „Č. S. P.”, azaz „Československá Pošta” (‘Csehszlovák Posta’) rövidítést is feltüntették – 1929-ig, a másodikat 1939. március derekáig használ-

ták. Beregkövesd két világháború közötti postabélyegzőjén keresztben, két párhuzamos vonal között helyezték el a kelteztést, a település cseh, illetve rutén nevét viszont a pecsét felső és alsó félkörében: „Kivjažd’ – Кивьяждъ”.⁵

Az államfordulatot követően, Kárpátalján 1921. február 15-én tartották az első csehszlovák népszámlálást. Ekkor az Ilosvai közigazgatási járásban („Správní okres Iršava”) elhelyezkedő Beregkövesd község közigazgatási területe 758 hektár, a településen 232 ház állt, amelyekben 250 önálló háztartást írtak össze. A falu lakóinak száma 1199 fő, akik közül 571 férfi és 628 nő. A népesség nemzetiségi összetétele: a többség, 732 fő (61,0%) „ruská”, azaz ruszin; 428 fő (35,7%) „židovská”, vagyis zsidó; 28 fő magyar, 3 csehszlovák nemzetiségű, 8 „cízozemci”, azaz külföldi. A vallási megoszlás: a nagyobb rész, 740 lakos görög katolikus (61,7%), 434 lakos „israelské”, azaz izraelita hitű (36,2%), 12 római katolikus, ugyancsak 12 református (az utóbbiak minden bizonnyal magyar ajkúak voltak) és egy pravoszláv. Beregkövesden ekkor önálló jegyzőség („notariát”) működött, amelyhez igazgatási szempontból még négy környező település – ezeket a kimutatás nem sorolta fel – tartozott összesen 3767 hektár területtel, 652 lakóházzal, 687 háztartással és 3282 lakossal. Az utóbbiak közül 2536 ruszin (77,3%), 686 zsidó (20,9%), 44 magyar, 4 csehszlovák nemzetiségű, 12 külföldi. A felekezeti hovatartozásuk: 2532 görög katolikus (77,1%), 717 izraelita (21,8%), 17 római katolikus, 15 református és egy pravoszláv.⁶

Beregkövesden 1924-ben alakították meg Csehszlovákia Kommunista Pártja, a CSKP helyi csoportját, amelynek szervezői K. F. Bihari és V. V. Pleszkács voltak.⁷

A következő évben, 1925-ben tartott választásokon a korábbi cseh közigazgatási reform után a Munkácsi megye („Mukaèvo župa”) Ilosvai politikai járásában („Politický okres Iršava”) fekvő Beregkövesden a jogosult választók száma 631 fő volt, akik közül 531 személy adott le érvényes szavazatot. A nemzetgyűlési megmérettetésen a legtöbb voksot, 143-at (26,9%) Bródy András pártja, a listán 16. számmal feltüntetett „Sojuz” elnevezésű szerveződés, vagyis az Autonóm Földműves Szövetség szerezte meg. Második a kommunista párt 121 vokssal (22,8%), harmadik a Körtársasági Párt 83 (15,6%), negyedik a Zsidó Kereskedők Pártja 81 (15,2%), ötödik a Zsidó Párt lett 73 (13,7%) szavazattal. A többi 30 szavazaton, hat párt osztozott. A földműves szövetség helyi győzelmében minden bizonnyal fontos szerepe lehetett Bródy Andrásnak, bár ekkori, szülőfalujában tartott korteskedéséről nincsen adatunk. A szenátori listákra 559 beregkövesdi la-

kos adta le szavazatát, melyekből 466 volt érvényes. A legtöbb voksot, 179-t (38,4%) a Köztársasági Párt kárpátaljai szenátorjelöltje kapta, második az Autonóm Földműves Szövetség 124 (26,6%), harmadik a kommunista párt 99 (21,2%), negyedik a Zsidó Párt 39 (8,4%) szavazattal. A megmaradt 25 vokson öt párt osztozott.⁸

Az 1920-as évek csehszlovákiai gazdasági válsága döntően hozzájárult a Kárpátalja lakossága életkörülményei további romlásához, amely elsősorban a hegyvidéken, illetve a hegyek lábánál élő ruszinokat, így a beregkövesdi lakosságot is sújtotta. 1927 októberében Dudley Heathcote, az angol Daily Mail című lap tudósítója gépkocsival riportkörúton tanulmányozta a helyzetet. Mindez nem volt véletlen. Az előzmények: 1927 tavaszán az Olaszországgal kötött barátsági szerződéssel Magyarországnak sikerült kitörnnie a vesztes világháború utáni külpolitikai elszigeteltségéből. Ezzel egy időben az igazságtalan trianoni békediktátum által megvont határok is nagy nyilvánosságot kaptak a világsajtóban. Lord Harold Sidney Rothermere (1868-1940) angol sajtómágnás és politikus 1927. június 21-én nagy visszhangot keltő cikket⁹ jelentetett meg lapjában, a Daily Mail-ben, „Hungary’s Place in the Sun”, azaz „Magyarország helye a nap alatt” címmel. Írásában kifejtette: Közép-Európában a nyugalmat hosszú távon nem lehet fenntartani, ha nem módosítják békés úton a trianoni határokat. Úgy látta, hogy egy Magyarország számára kedvezően végrehajtott határrevízióval a háború elkerülhető. Cikkéhez Lord Rotherme térképet is mellékel, ¹⁰ amely szerint a határok mentén, kétmillió elszakított magyart lehetne visszacsatolni. Ebből egymilliót Csehszlovákia déli magyarlakta sávján a Pozsony–Nyitra–Kassa–Ungvár–Nagyszőlős vonal és a csehszlovák–román országhatár között, 600 ezer főt Romániában, a Partiumban a Máramarossziget–Zilah–Élesd–Lippa–Arad–Nagyszentmiklós, a délszláv államból 400 ezer magyart Észak-Bácskából, illetve a Bánátban a Nagybecskerek–Óbecse–Szenttamás–Zombor vonal fölért, valamint a Drávaszög egészét. Lord Rothermere térképe nem számította az előbbi magyarlakta területekhez Erdélyből a színmagyar Székelyföldet és Kolozsvárt, Kalotaszeggel, ahol 1 150 000 magyart élt. A sajtómágnás szerint itt a magyarok románokkal keveredtek, ebben azonban tévedett.

A Daily Mail Kárpátaljára küldött tudósítója az Ungvár–Munkács–Beregkövesd–Huszt–Iza–Vucskómező–Repenye útvonalon mérte fel a lakosságot, elsősorban a ruszinok életkörülményeit. Néhány idézet az újságíró tapasztalataiból, jegyzeteiből: „Kísérőimhez fordul: – Mióta van itt pravoszlávia? – 1919 óta. Azelőtt csak szórványosan volt. – És kire szavazott ez a falu a

választáson? – A kommunistákra. Az angol a jegyzeteibe néz, és csodálkozva kiált fel: Minden pravoszláv falu a kommunistákra szavazott? Hiszen akkor itt Benešék a pravoszláviával a kommunizmust támogatták”.¹¹ Az 1920-as évek elején a mérhetetlen nyomor szinte állati sorba döntötte a hegyvidék lakosságát, és éhezők szárai pusztultak el orvos és szociális intézkedések nélkül. Ilyen körülmények között széles körben terjedt az izgatás, a bujtogatás és forradalmi hangulatkeltés. Kárpátalját a nyomor taszította 1919 és 1933 között a kommunista eszmékbe, amelynek álarca mögött gyakran az ukrán és a cseh–orosz politika is helyet talált. Nem volt véletlen, hogy a „csehek alatt” a kárpátaljai választásokon a kommunista párt 1925-ben a szavazatok 45, 1929-ben a 32, 1933-ban közel a 25%-át szerezte meg.¹²

A csehszlovák hatóságok 1930. december első napján tartották Kárpátalján a második népszámlálást. A közigazgatási átszervezések után Beregkövesd továbbra is az Ilosvai politikai járáshoz tartozott. A település jogállása község, amelynek postája, telegráfja, telefonállomása, vasútállomása helyben működött, az utóbbi személy- és tehermegállóval. Beregkövesd közigazgatási területe az előző összeírás óta az elmúlt évtizedben nem változott, 1930-ban is 758 hektár volt. A házak száma 252, hússzal több, mint korábban. A népesség száma tíz év alatt 170 fővel, 1369 lélekre növekedett, amely jelentős, 12,4%-os gyarapodás. A falu nemzetiségi összetétele: 844 ruszin (61,6%), 470 zsidó (34,3%), 3 magyar, egy fő egyéb, 21 külföldi. A csehszlovák nemzetiségűek gyarapodása 30 főre igen feltűnő, hiszen egy évtizede még mindössze négy volt a számuk a községben. Ez elsősorban azzal magyarázható, hogy a második népszámlálás idejére Beregkövesden is csehszlovák, valójában cseh nemzetiségűek töltötték be a közigazgatási, illetve a közalkalmazotti tisztségeket.

A községben a felekezeti viszonyok sem változtak alapvetően. Az viszont figyelemre méltó, hogy pontosan annyi, 844 görög katolikus hívőt jegyeztek fel, mint amennyi lakos ruszin nemzetiségűnek vallotta magát. Az izraelita vallásúak száma több, mint a zsidó nemzetiségűeké, azaz 483 (35,3%), rajtuk kívül 36 római katolikus, 2 református és egy pravoszláv élt a faluban. A kimutatás szerint a beregkövesdi jegyzőséghez közigazgatásilag négy környező település – Beregpálfalva (Volovice / Воловиця), Falucska (Bogarovice / Богаровиця), Kissarkad (Šarkad' / Шаркадь), Komlós (Chmelník / Хмельник) – tartozott. Ezek területe – a központ Beregkövesddel együtt – összesen 3767 hektár, amelyen 706 lakóház állt, 3763 ember élt. Nemzetiségük: 2960 ruszin, 738 zsidó, 33 csehszlovák, 4 magyar, egy egyéb, valamint 27 külföldi.¹³

Az 1930-as években Beregkövesden egy állami elemi iskola működött hat tanítóval, valamint óvoda egy óvónővel. Az orvos már helyben rendelt, gyógyszerészár azonban csak a közeli Ilosván működött.¹⁴

Az 1938. november 2-i első bécsi döntéssel Kárpátalja déli magyarlakta sávja, az Ungi sík nagyobb része, a Beregi Tiszahát és az Ugocsai sík újra-egyesült Magyarországgal, amelyet akkor a Felvidék legkeletibb részének tekintettek. Ezt világosan kimondta a két nap múlva, november 4-én elfogadott, „A Magyar Szent Koronához visszacsatolt felvidéki területeknek az országgal egyesítéséről szóló” 1938. évi XXXIV. törvénycikk”.¹⁵ E jogszabály a történelmi területük egy részén újra felállította Ung vármegyét, valamint Bereg és Ugocsa közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyéket. 1938. végétől Kárpátaljának vagy Ruténföldnek/Ruszinföldnek csak a ruténlakta hegyvidéket tekintették. A bécsi döntőbírói határozat értelmében Cseh-Szlovákiától visszacsatolták Magyarországhoz a déli, mintegy 650 km hosszú magyarlakta sávot, a csallóközi Somorjától az ugocsai Feketeadóig. Ennek területe 11 927 km², lakossága a másfél hónappal későbbi, 1938. december 15-i népszázeírás szerint 1 041 101 fő volt, ebből a döntő rész magyar 83,7%, szlovák 12,9%, rutén 2,0%.¹⁶ Az öt vitatott város közül a Felvidéken csak Kassa, Kárpátalján Ungvár és Munkács egyesült újra Magyarországgal. Pozsony és Nyitra cseh-szlovák fennhatóság alatt maradt.

Beregkövesd község ekkor még nem tért vissza ősi hazájához, erre csak négy és fél hónap múlva, a Magyar Kir. Honvédség 1939. március 15–17. közötti, három napig tartó hadműveletével került sor. Bródy András szülőfaluja ugyanis az új magyar–cseh-szlovák államhatár – ahogyan akkor neveztek: demarkációs vonal – megvonásával a Kárpátalja hegyvidéki részén újonnan létrejött igazgatási egységben, Kárpáti Ukrajnában (Карпатська Україна) maradt. E terület a prágai kormány a két évtizedes hitegetése után, Cseh-Szlovákia harmadik országrészeként az első bécsi döntés előtt, 1938. október 11-én kormányzati autonómiát kapott. E területen 1939. februárjában népszámlálást tartottak. Karpatszka Ukrajna ekkori kiterjedése 11 094 km², lakossága 552 124 fő. Közülük ukrán 413 481 (75,9%), zsidó 65 828 (12,1%), magyar 25 894 (4,8%), cseh és szlovák 17 495 (3,2%), román 13 268 (2,4%), német 8715 (1,6%) nemzetiségű volt.¹⁷

Kárpátalja visszavételének első napján, 1939. március 15-én este 20 órára a Magyar Kir. Honvédség elérte Ókemence, Szolyva, Cserhalom (Beregubróka), Veréce települések vonalát, amellyel több, mint száz települést – közöttük a legjelentősebbek: Beregszentmiklós, Szolyva, Nagyszöllős, Királyháza – sza-

badított fel a két évtizedig tartó idegen uralom alól. S eközben már az első napon, Beregkövesd is hazatért. A március 18-i, reggel 8 órai helyzetközlésében Werth Henrik (1881–1952) a Honvédezerkar főnöke arról értesítette Teleki Pál (1879–1941) miniszterelnököt, hogy Kárpátalja egész területét már a magyar csapatok birtokolják, miután „Az Ungvár-i csoportból a 13. kp. zlj. [kerékpáros zászlóalj] az ellenséges ellenállást Kisberezsnánál megtörve III. 17-én 22 h-kor Uzsoknál elérte a lengyel határt”.¹⁸ A mindössze három napig tartó katonai művelettel, az Uzsoki-hágó visszavételével Kárpátalja már március 17-én, közvetlenül éjfél előtt a magyar honvédség ellenőrzése alá került.¹⁹ A visszacsatolás négy hajdani vármegyét érintett. Közülük teljessé vált Bereg, nagyobb részében újra hazánkhoz került Ung és Ugocsa, továbbá Máramarosnak a Tiszától északra elhelyezkedő területe. Máramaros eddig a Magyarországtól teljes egészében elszakított vármegyék sorába tartozott. A visszacsatolt részen 390 település feküdt, melyből mindössze három – Huszt, Nagyszőlős, Kőrösmező – volt 10 ezer lakosnál népesebb (17 833, 11 054, illetve 10 614 fő).²⁰

Az imént említettük, hogy Beregkövesd a Kárpátalja visszavételére indított magyar hadművelet első napján, már március 15-én felszabadult a kárpátukrán uralom alól. A visszatért területen a Magyar Kir. Posta március 18-ától működött, és a kárpátaljai hivatalokban, kezdetben számozott, gumi kiegészítő bélyegzőket használt. Ezekon azonban a települések nevét és a keltezést nem tüntették fel, mert azokat a helyi postahivatalok alkalmazottainak kellett a bélyegzés mellett kézírással vagy kézi bélyegzéssel közölni. Ez utóbbi – tapasztalatok szerint – a legtöbbször elmaradt. A gumibélyegzők közepén a koronás államcímer volt látható, felette félkörben „Magyar Kir. Posta” felirat, alul az adott település postahivatalának a száma. Beregkövesd posta- és távbeszélő hivatalának – mely március 27-én nyílt meg ismét – az ügynevezett díjnévgyűjtemény-száma 3269 volt.²¹ A település „212”. számú gumibélyegzőjét 1939. március 27. és április 20. között alkalmazták.²²

A gumiból készült pecsétek gyorsan elhasználódtak, ezért azokat koronás, vonalkázás nélküli fém, ügynevezett pót-keletbélyegzők váltották fel „M. KIR. POSTA” felirattal és az adott település postai számával. A hivatalok alkalmazottainak ezek mellett is fel kellett tüntetniük kézírással vagy kézi bélyegzővel a helységnevet. Beregkövesd 326. számú pót-keletbélyegzője 1939. április 21. és július 25. között volt érvényben. E pecsételők mindössze négy-öt hónapig maradtak használatban Kárpátalja ruszinlakta területén, mert a kétnyelvű magyar–rutén postabélyegzők bevezetése után azokat kivonták a forgalomból. Ez utóbbira július utolsó hete és augusztus

vége között, fokozatosan került sor. Beregkövesd új, kétnyelvű hely-keletbélyegzőjének ekkori felirata: „BEREGKÖVESD – КИВЯЖДЪ”. Ezek a fémből készült magyar–rutén helységneves, koronás, vonalkázás nélküli körbélyegzők – miként a szintén kétnyelvű ajánlási ragjegyek, ajánlási feladóvevények, postautalványok, levelezőlapok, postaügynökségi hely-keletbélyegzők és a kárpátaljai vasútvonalakon használt mozgóposta-, illetve jegyzékelőmenet körbélyegzők, valamint a pályaudvari „PU. LEVÉLSZEK-RÉNYBŐL” hely-keletbélyegzők – Kárpátalja szovjet katonai megszállásáig, 1944. október végéig voltak forgalomban.²³

Közben a Magyar Kir. Posta, 1939. szeptember 7-én pályázatot hirdetett a Debreceni Postaigazgatósági kerülethez tartozó beregkövesdi III. osztályú posta- és távbeszélő hivatal postamesteri állásának a betöltésére, amelyben – természetesen – a község cirill betűs rutén nevét is feltüntette. A fenntartásra – csökkentés nélkül – 1440 Pengő költséget iránzott elő, és külön jelezte, hogy a „szállítási és egyéb átalányok később állapíttatnak meg”. A pályázat feladatként határozta meg azt is, hogy Beregkövesd 1,5 km-re lévő vasúti pályaudvaráról – mely a Beregszász–Kovácsrét között közlekedő Borszavölgyi Gazdasági Vasút egyik megállója volt –, a vonattal érkező-távozó küldeményeket naponta háromszor, gyalog kellett hozni-vinni.²⁴

A postamesteri állások betöltésére kiadott pályázati hirdetmény – mely összesen 68 kárpátaljai / ruténföldi hivatalra vonatkozott – még valamennyi pályázóra vonatkozó feltételeket is közölte. „Minthogy a Kárpátalján működő postahivatalok alkalmazottainak a felekkel való szóbeli érintkezésnél a magyar-országi (tudni illik rutén, azaz ruszin – B. J.) nyelvet kell használniok, ha a fél ezen a nyelven fordul hozzájuk, a kinevezendő s a magyar-országi nyelvet nem beszélő postamester köteles a nyelvet egy év alatt elsajátítani és abból vizsgát tenni. Kinevezése tehát a nyelvvizsga letételéig csak ideiglenes jellegű lesz, és addig az I. és II. osztályú postahivataloknál olyan postakiadót, III. és IV. osztályú hivataloknál pedig olyan postahivatali kiségitőt kell alkalmaznia, aki a magyar-országi nyelvet jól bírja”.²⁵

Közben, az 1939. július 7-én, a 6200/1939. M. E. számú kormányrendelettel²⁶ felállított magyar–rutén / ruszin kétnyelvű Kárpátaljai Kormányzói Biztonság területén egy hét múlva, július 15-én a Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal nép-, mezőgazdasági és állatösszeírást hajtott végre. Az előzetes eredmények szerint a biztonság Beregi Közigazgatási Kirendeltsége Ilosvai járásához tartozó Beregkövesd község közigazgatási területe ekkor 1317 katasztrális hold (758 hektár), a lakóházak száma 278, polgári népesség-

ge 1451 fő (ebből 721 férfi, 730 nő), a népsűrűség 1 km²-re 191,4 fő volt.²⁷ Más adat szerint Beregkövesd lakóinak száma ekkor 1474 fő, a település felekezeti megoszlása ekkor így alakult: a többségük, 920 lélek (62,4%) görögkatolikus, 539 izraelita (36,6%), rajtuk kívül 7 személy a római katolikus, 3 a református, 2 a görögkeleti (pravoszláv) vallást követte, 3 helyi lakos egyéb vagy ismeretlen hitű volt.²⁸ Beregkövesd ekkor már körjegyzőségi központ, amelyhez öt környező település tartozott. Ezek: Beregpálfalva 333, Falucska 687, Kissarkad 915, Komlós 807 és Medence 906 lakossal.²⁹ A székhely Beregkövesd népességével (1451 fő) együtt, összesen 5099 fő.

A visszacsatolt Felvidék és Ruténföld 1939. évi címtára a következőket közli Bródy András szülőfalujáról: a „Beregkövesd – Kivjászsd” után megemlíti a falu korábbi, cseh nyelvű hatósági elnevezését – Kivjažd’ – is. A település jogállása kisközség, körjegyzőség helyben. Telefon hívószáma: 1. Közigazgatási hovatartozása, területének nagysága, lakóházainak itt említett száma azonos az előbb közöltekkel, de a címtár – tévesen – jóval több beregkövesdi lakost (1972 fő) említ. A község felsőbb hivatali, hatósági szempontból a Beregszászi Magyar Kir. Pénzügyigazgatóságához, a Huszti Királyi Törvényszékhez, valamint az Ilosva járási székhelyen működő Magyar Kir. Adóhivatalhoz, a Királyi Járásbírósághoz, a Királyi Közjegyzőséghez és a Magyar Kir. Csenedőrség ottani szervezetéhez tartozott. Beregkövesd vasútállomása, postája és távírdája helyben.

A címtár a további részletes adatokat közölte a településről. A főjegyzői tisztséget ekkor Tatinecz J. Dezső töltötte be. Községi bíró: Orosz László, orvos: dr. Mogilniczky Vladimir, görögkatolikus lelkész: Legeza István esperes, rabbi: Spira Lázár. Állami elemi iskolai igazgató Totin Viktor, tanítók: Fenyvesi Margit, Küzma János, Lintur Anna, Paulik Anna, Totin Viktorné. Óvónő: Biczkó Adél. Postamester: Prosek Olga. A falu iparosai: Csehily László kosárfonó, Feldman Lázár molnár, Weinstein Márton szabó, Farkas Áron szikvíz-készítő, Weinstein Rubin fakereskedő. Holländerné Herskovics Róza, Nyuhomovics Jakab és Ovszák András vegyeskereskedők. Vendégforgalom: dombos terület, a tengerszint feletti magassága 142 méter. Orvos: helyben, gyógyszertár: Ilosva. Fürdőhely: Ilosva, sporthorgászat: Borzsava folyó. Vadászati lehetőség: 1300 katasztrális holdon, bérlő Legeza István esperes. Benzinkút, gépjármű-javító: Ilosva. Vasúti közlekedés: Beregszász–Kovácsrét vonal. Autóbusz-járat: Munkács–Nagyszőlős–Huszt, megállóhely Ilosva.³⁰

Az 1939. évi címtár szerint Beregkövesden körorvos működött, amely azt jelzi, hogy a követelményeknek megfelelt a község lakosságának akkori

egészségügyi ellátása. A település abban a tekintetben is kedvező helyzetben volt, hogy három kórház működött a környéken, Beregkövesdtől mindössze 23–27 km távolságra. Így Munkácson 430, Beregszászon 458, Nagyszőlősen 228 ágyas állami kórház fogadta a betegeket különböző osztályokkal, a belgyógyászatitól a szülészetiig.³¹

A Teleki Pál miniszterelnök vezette magyar kormányzat, már Kárpátalja Magyarországgal való újraegyesülésének idején, 1939 márciusában megkezdte a terület autonómiája tervezetének a kidolgozását. Több mint egy évig tartó munka után Teleki Pál 1940. július 23-án terjesztette a Képviselőház elé „A Kárpátaljai Vajdaságról és annak önkormányzatáról”, valamint az „Indoklás”-ról szóló törvényjavaslatot.³² A jogszabály-tervezet 3. §-a többek között a rutének telepedési arányszámára, Kárpátaljának az Alföldtől eltérő gazdasági jellegére tekintettel jelölte ki a Kárpátaljai Vajdaság területét, illetve a magyar-rutén nyelvhatárt. Ez utóbbi egy szakaszon községünket is érintette, méghozzá az Ilonokújfalu-Onok, Magyarkomjáti-Veliki Komjáti, Alsókaraszló-Záricsá, Beregkövesd-Kivjázsd, Komlós-Komlus, Felsőremete, Alsóremete, Makarja-Mákárjovo vonalon. A legfelsőbb katonai vezetők a feszült magyar-román viszonyra hivatkozva elérték, hogy Teleki Pál augusztus 5-én a Képviselőházban visszavonja törvényjavaslatát a Kárpátalja önkormányzatáról. Az imént említett 6200/1939. M. E. számú, kormányrendelettel felállított Kárpátaljai Kormányzói Biztosság területén 1939. július 7-én bevezetett magyar-rutén / ruszin kétnyelvű közigazgatás azonban Kárpátalja szovjet katonai megszállásáig, 1944. október végéig zavartalanul működött.

Közben, az 1940. augusztus 30-án hozott második bécsi döntőbírósi határozattal Észak-Erdély és a Székelyföld is újraegyesült Magyarországgal. Az ekkor összesen visszatért terület 43 104 km² (a határkiigazítások után 43 591 km²), kerekén 2,46 millió lakossal, ebből 1,34 millió magyar (54,5%), 1,07 millió román (43,5%), kb. 50 ezer német nemzetiségű volt.³³ A második bécsi döntés után a magyar kormányzat újjáalakította, illetve rendezte Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék területét, amely a Kárpátaljai Kormányzói Biztosság Ungi, Beregi és Máramarosi Közigazgatási Kirendeltségére is kihatott, ezek ekkori kiterjedése 12 171 km² volt.³⁴ A kormányzói biztosság közigazgatási beosztását a 23.301/1940. B. M. számú, ugyancsak a visszatért a kelet-magyarországi és erdélyi területek polgári közigazgatásának a bevezetése napján, 1940. november 26-án hatályba lépett rendelet is módosította.³⁵ A jogszabály Bródy András szülőfaluját is érintette, mert Bereg vármegye Beregszászi járásából a kárpátaljai területhez csatolta Alsóremete

– Нижни (sic!) Ремета és Felsőremete – Вышни Ремета ruszinlakta községeket. Ekkor e két települést a belügyminiszter a Beregi Közigazgatási Kirendeltség Ilosvai járásába, azon belül a beregkövesdi körjegyzőségbe sorolta.

A következő évtől, 1941 elejétől a szomszédos Alsóremete és Felsőremete községek utolsó postája, illetve távírdája feladatait Beregkövesd postahivatala látta el.³⁶ Ez év nyarán, a július 3-án keltezett 237 576/8. számú postai rendelettel az ország északkeleti határszélén, nem csak a Kárpátaljai Kormányzói Biztosság három, az Ungi, Beregi és Máramarosi Közigazgatási Kirendeltségén, hanem Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegye területének keleti szélén működő, összesen 115 postahivatalban – köztük Beregkövesden – „további intézkedésig” felfüggesztették a távolsági távbeszélő magánforgalmat.³⁷ Ennek oka Magyarország katonai belépése volt a Szovjetunió elleni háborúba, amikor a Magyar Kir. Honvédség alakulatai egy héttel korábban, június 27-én, Kárpátalján lépték át az akkori magyar–szovjet államhatárt. A rendeletben felsorolt 115 távbeszélő központtal, valamint ezek egymás közötti viszonylataiban szüneteltették a magánforgalmat, miközben ezen állomásokkal, illetve azok közt „állami és postaszolgálati távbeszélgetések válthatók” voltak. A központok helyi távbeszélő- és távíró forgalmában nem vezettek be korlátozást.

A korszakra jellemző a következő közlemény. Egy év múlva, 1942. nyarán a Magyar Kir. Posta pályázatot hirdetett: „Beregkövesd gyenge II. osztályú postahivatala keres a postamester helyettesítésére komoly, szakképzett kiadót. 240 Pengő fix és lakás. Jó étkezés minimális áron”.³⁸ A hivatali kiadó, tulajdonképpen a postamesteri feladatokat látta el. A pályázat eredményéről nincsen tudomásunk. 1943 nyarán azonban újabb hirdetményre bukkantunk, amely meglepő módon jelezte a korszak egyre nehezedő viszonyait. „Beregkövesd II. osztályú postahivatala kiadónót keres: 200 Pengő + éjjeli pénz + *háborús pótlék* (kiem. tőlem – B. J.), üzemi- és útiköltség. Olcsó, jó ellátás”.³⁹ Ismerve a korabeli körülményeket, a fenti kárpátaljai / ruténföldi postai illetmény a többféle pótlékkal, az akkori átlagos magyarországi jövedelemnél jelentősen magasabb volt.

Közben a kárpátaljai ruszin nép gazdasági-szociális felemelésére a magyar kormányzat már 1939 második felében számos olyan intézkedést hozott, amelyek felelevenítették az Egan Ede (1851–1901) földművelésügyi miniszteri megbízott által vezetett négy évtizeddel korábbi, a 19–20. század fordulóján irányított úgynevezett hegyvidéki gazdasági akció számos elemét. Mindezek természetesen községünket is érintették, az itt élők gyarapodását is szorgálták. Például 1940 őszén Kozma Miklós (1884–1941) kárpát-

aljai kormányzói biztos a költségvetési keretéből 55 ezer pengőt fordítottak öt község – Árdánháza, Beregkisfalud, Beregkövesd, Felsőveresmart és Gánya – háziipari szövő-, illetve szőnyegkészítő szövetkezete épületeinek a létesítésére, illetve felszerelésére. Termékeiket a budapesti központi Hangya Termelő, Értékesítő és Fogyasztási Szövetkezet kárpátaljai kirendeltsége vette át. A beregkövesdi kosárfonó szövetkezet 40, a máramarosi Iza községben működő legnagyobb hasonló társulás, 400 (!) kosárfonónak adott munkát.⁴⁰

Tomcsányi Vilmos Pál (1880–1959) Kárpátalja harmadik kormányzói biztosa, 1942. évi nép- és családvédelmi munkatervében, illetve költségvetésében összesen 1 148 614 pengőt irányzott elő,⁴¹ amelyet a belügyminiszter is jóváhagyott. A célkitűzés jelentős összeget fordított a ruszin háziipar fejlesztésére, illetve az önállósodni akaró kisiparosoknak műhelyük berendezésére. Az előző két évben létesültek az ekkor már jól működő, és több ezer ember megélhetését biztosító háziipari – így például Árdánházán vászonszövő, Beregkövesden kosárfonó, Ilosván lenkikészítő, Hátmegezen fafaragó, Kökényesen kefekötő – szövetkezetek, illetve üzemeik.

Közben 1941. január 31-én, Magyarországon és ennek keretében természetesen Kárpátaljai Kormányzó Biztosság területén is népszámlálást tartottak. Bródy András szülőfalujában, Beregkövesden ekkor 1487 lakost írtak össze. E népesség anyanyelvi megoszlása: a többség, 906 rutén (60,9%); 44 magyar (2,9%), 537 egyéb (36,1%).⁴² A vallási hovatartozás szerint: 924 lélek görög katolikus (62,1%), 525 izraelita (35,3%), 26 római katolikus (1,7%), 11 református (0,7%), akik minden bizonnyal magyar ajkúak voltak, valamint egy görögkeleti, azaz pravoszláv.⁴³ Feltűnő, hogy a népszámláláskor az izraeliták az anyanyelv feljegyzésekor az „egyéb” csoportot jelölték meg. A rutének és a görög katolikusok száma és aránya viszont lényegében megegyezett.

A visszacsatolt Felvidék és Ruténföld Címtárának 1942. év pótfüzete szerint Beregkövesd lakossága 1487 fő volt. A település ekkor a Kárpátaljai Kormányzói Biztosság Beregi Közigazgatási Kirendeltségéhez tartozott, és körjegyzőség székhelye. A község járásbíróháza a közeli Ilosva helységben működött.⁴⁴

Ugyancsak az előbbi évben, 1942-ben kiadott Magyarország Közhivatalainak Cím- és Adattára – többek között – a következőket közölte Beregkövesdről: kisközség Kárpátalja Beregi Közigazgatási Kirendeltségének Ilosvai járásban, a községháza telefonszáma: 1. A település körjegyzője Komlóssy Bertalan, akinek működése a következő hét környező falura is kiterjedt: Alsóremete, Beregpálfalva, Falucska, Felsőremete, Kissarkad, Komlós és Medence. A köz-

ségi bíró és a körorvos nevét a cím- és adattár nem közölte, Beregkövesd jegyzője ekkor dr. Fonyó Lajos. A helyi Görögkatolikus Lelkeszi Hivatal működési területe csak a településre terjedt ki, a falu parókusa ekkor Legeza István esperes, és egyházközsége anyakönyvét 1819-től vezették. A helyi Izraelita Rabbisági Hivatalhoz, illetve a hitközséghez tartoztak még Alsóremete, Árdánháza, Falucska, Felsőremete, Komlós, Medence, Nyíresújfalú zsidó lakosai, lelki gondozásukat Eichenstein Ignác rabbi látta el.⁴⁵

Az 1944. évi Helységnévtár szerint Bródy András szülőfalujában, Beregkövesden 1488 lakos élt. A település továbbra is körjegyzőségi központ volt, amelyhez Alsóremete (739 fő), Beregpálfalva (330 fő), Falucska (676 fő), Felsőremete (517 fő), Kissarkad (904 fő), Komlós (787 fő) és Medence (920 fő) helységek tartoztak, összesen 6361 lakossal.⁴⁶

Magyarország 1944. március 19-i német katonai megszállása után Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyékben, valamint a Kárpátaljai Kormányzói Biztosság Ungi, Beregi és Máramarosi Közigazgatási Kirendeltségének a területén jelentősen megváltoztak a körülmények. A német hadsereg alakulatai március 22-én délután vonultak a vidék legfontosabb központjába, Ungvárra. Kárpátalja magyar igazgatásának utolsó, ötödik szakasza 1944. április 1-jén kezdődött, amikor az 1440/1944. M. E. számú rendeletével⁴⁷ a magyar kormány Ungvár törvényhatósági jogú várost, Ung, Bereg, Ugocsa és a Máramaros vármegyéket, valamint a Kárpátaljai Kormányzói Biztosság Ungi, Beregi és Máramarosi Közigazgatási Kirendeltségeinek területét hadművelleti területté nyilvánította. Négy nap múlva, április 5-én, Ungváron átvette hivatalát Kárpátalja negyedik s egyben utolsó magyar kormányzói biztosa, Vincze András (1883–1944 után) nyugállományú vezérőrnagy, címzetes altábornagy, aki 1944. október 23-ig töltötte be ténylegesen tisztségét a joghatósága alá tartozó területen.

Közben, még április 26-án, a magyar kormány Tomcsányi Vilmos Pált „a hadművelleti terület kormánybiztosi tennivalóinak ellátásával történt megbízatása alól saját kérelmére felmentette és a fent megjelölt hadművelleti terület kormánybiztosává Vincze András nyugállományú altábornagyot kinevezte”.⁴⁸ Az „Északkeleti” vagy „Kárpáti hadművelleti terület”-en április elején kezdtek meg a zsidó lakosságra vonatkozó kormányrendeletek végrehajtását. Előjáróban fontos megjegyezni, hogy a korlátozások ellenére, Magyarország német katonai megszállása előtt a Kárpátaljai Kormányzói Biztosság három közigazgatási kirendeltségének, valamint Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék területén gyakorlatilag zavartalanul, és lényegében biztonságban

élhetett az 1941. évi népszámlálás szerint kb. 145 ezer fős (az összlakosság 12,8%-a) izraelita lakosság. A Beregi Közigazgatási Kirendeltség területén közülük ekkor 20 768 fő zsidó lakost írtak össze.⁴⁹

Az északkeleti hadműveleti területen április 25-én körutat tett vitéz Endre László (1895–1946) belügyi államtitkár, aki Ungváron, majd még aznap Munkácson ellenőrizte a zsidók április második hetében megkezdett kitelepítésére tett intézkedéseket. Az utóbbi városban, ahol „a két téglagyári gettóban (...) ahová a környékbeli zsidókat irányították, összesen 18.000 fő van”.⁵⁰ Április végén már azt közölték a lapok, hogy az illetékes hatóságok először a kárpáti hadműveleti területhez közel eső országrészen hajtották végre a városok és falvak zsidótlanítását. A kárpátaljai izraeliták elszállítását a német koncentrációs táborokba, május folyamán különböző időpontokban kezdték meg a területen.

A Beregkövesden élő zsidó lakosságot Beregszászra gyűjtötték össze, ahol az ún. Vári-féle téglagyárban és a Weisz-tanyán kialakított gettóban helyezték el a város, valamint több környékbeli település – Beregsurány, Beregszászvérgárdó, Bilke, Dolha, Harangláb, Makkosjánosi, Tarpa, Vásárosnamény – összesen kb. 10 ezer izraelita lakosával együtt. A két beregszászi gettóból 1944. május 16. és 29. között négy szállítmányban, vonatszerelvényekben deportálták a zsidókat, amelyek Kassa főpályaudvarán haladtak át németországi célállomásuk, Auschwitz felé. Az elsőt 3818 emberrel indították útnak. Beregszászról és környékéről összesen 10 849 zsidót hurcoltak el, akiknek a többsége elpusztult.⁵¹

Vincze András altábornagy, kormányzói biztos vezetésével 1944. október 19-én tartották Ungváron az utolsó kormányzói biztosi értekezletet. Öt nap múlva, október 23-án Ózdra költöztette közigazgatási hivatalát. Ezzel az intézkedéssel megszűnt a Kárpátaljai Kormányzói Biztosság működése.⁵² Két nap múlva, október 25-én, a szovjet hadsereg bevonult Nagyszőlősrre, majd 28-án Beregszászba. A magyar 16. gyaloghadosztály Bilke térségéből Ilosván és Beregkövesden át nyugat felé hátrált. Október 23. és 26. között a magyar 1. hegyidandár és a magyar 13. gyaloghadosztály Szolyva és Munkács körzetében csaknem teljes bekerítésben harcolt, de egy kemény ellenlökéssel sikerült kitörnie és visszavonulnia a Munkáctól keleti irányba húzódó magaslatokra, illetve a Szolyva–Polena helységek térségébe. Az Árpád-vonalból a magyar 6. gyaloghadosztály Nagybereznára, a magyar 2. hegyidandár pedig Mezőlabor–Zemplénoroszi térségébe hátrált. A magyar 72. határva-dász csoport az Ung folyó völgyét igyekezett lezárni a szovjet csapatok előtt.⁵³

Közben, október 24-én Beregkövesdet is elfoglalta – az ukrán történetírás szerint „felszabadította a fasiszta megszállás alól” – a szovjet hadsereg 17., „kárpáti” előnevet kapott gárda-lövészhadteste.⁵⁴ Más adat, a már idézett orosz nyelvű enciklopédia szerint ez az esemény másnap, október 25-én történt. Beregkövesdről 26 lakos állt be önként a Vörös Hadseregbe, akik közül heten vesztették életüket, öten hősiek harcukért magas kitüntetésben részesültek.⁵⁵

A másfél évtized múlva, az 1996-ban kiadott orosz nyelvű Ukrajna emlékkönyve más adatot közölt: négy beregkövesdi lakos esett el a Vörös Hadsereg harcosaként. Mindannyian ukrán nemzetiségűek voltak, és 1944. október-novemberben önként álltak szovjet közkatonának. Lakatos Nikolaj Juljevics (1923–1945) földműves Csehország, hárman: Lakatos Jurij Jurjevics (1927–1945. április), Oniszko Ilja Jurjevics (1923–1945. május), Jáckanics [Jaczkánics] Ivan Jurjevics (1925–1945. március) földműves, Lengyelország területén harc közben haltak meg.⁵⁶

A négy elesett beregkövesdi lakos közül az első kettő Lakatos Nikolaj Juljevics, azaz Miklós (apja neve Gyula) és Lakatos Jurij, vagyis György (apja neve szintén György) az előbbi közlés ellenére feltehetően magyar, a másik két helybéli viszont ruszin nemzetiségű lehetett. A kárpátaljai kommunista vezetés által 1944. őszén gyártott „Kárpátalja újraegyesülése Ukrajnával” hamis ideológia szellemében a kárpátaljai ruszin nemzetiséget a kijevi Legfelsőbb Tanács 1946. november 7-én kiadott rendelete hivatalosan ukránnak minősítette, amellyel lényegében betiltotta a ruszin népcsoportot.⁵⁷ Ettől kezdve a volt szovjet és az ukrán politika, a köz- és történetírás, s a közvélemény tudománytalanul, évszázadokra visszamenően, és napjainkban is ukránoknak tekinti a kárpátaljai ruszinokat.

Közben, már 1944. november elején – mint Kárpátalja-szerte – Beregkövesden is megkezdtek a szovjet kommunista diktatúra helyi hatalmi intézményének a kiépítését. A település irányítására községünkben is sebtében alakították meg a teljhatalmú népi bizottságot. Az 1944. november 19-én, Munkácson rendezett tanácskozáson 294 küldött megalakította a Zakarpatszka-Ukrajnai Kommunista Pártot (ZUKP), amely határozatot fogadott el „Zakarpatszka-Ukrajna újraegyesítéséről Szovjet-Ukrajnával”. Egy hét múlva, november 26-án ugyancsak Munkácson, a városi moziban összeült az előző napokban gyorsan megszervezett kárpátaljai népi bizottságok 663 városi és falusi küldötte.⁵⁸ A delegátusok közül három személy – Varga Pavlo (Pál), Popovics Iván és Kobály Sztepan – érkezett Beregkövesdről.⁵⁹

A népbizottságok első kongresszusa egyhangúan fogadta el azt a Manifesztumot amely kimondta a „kárpatukránok ősi óhaját”-t, a terület, „Kárpátontúli Ukrajna újraegyesülését” Szovjet-Ukrajnával.⁶⁰ A dokumentum eredeti címe: МАНІФЕСТ. Першого З’їзду Народних Комітетів Закарпатської України про возз’єднання Закарпатської України з Радянською Україною. (Magyarul: Kiáltvány. Kárpátontúli Ukrajna Népbizottságainak első kongresszusa Kárpátontúli Ukrajna Szovjet-Ukrajnával való újraegyesüléséről.) A népbizottságok kongresszusán megválasztott 17 tagú legfelső államhatalmi szerv, a Народна Рада (Népi Tanács, a korabeli kárpátaljai magyar sajtóban Néptanács) már másnap, 1944. november 27-én megalakította „Zakarpatszka-Ukrajna” kormányát, amely elnökségből és tizenegy meghatalmazottból (miniszterből) állt. Az akkori szovjet gyakorlatnak megfelelően Kárpátalja (ukránul: Закарпатська Україна, azaz Kárpátontúli Ukrajna), illetve a Néptanács, azaz a kormány elnöki és a ZUKP első titkári tisztségét egy személy töltötte be, Ivan Turjanica.⁶¹ A Manifesztum Szovjet-Ukrajnához való csatlakozási óhaja ellenére Kárpátalja tizennégy hónapon keresztül, 1946. január 24-ig jogilag a Szovjetunió egyik szövetséges tanács-, azaz szovjetköztársaságaként működött, önálló minisztériumokkal és különféle fő-, illetve szakhatóságokkal, ahol a Szovjetunió törvényei voltak hatályosak.

Közben az ungvári Néptanács, azaz a kárpátaljai kormány rendeletére 1945. február első napján újra megnyíltak a postahivatalok, amelyek egy korábbi, január 3-i utasítás szerint gumiból készült helybélyegzőket használtak. Ezek felső félkörében a „ЗАКАРПАТСЬКА УКРАЇНА”, az alsóban a „ПОШТА” (‘Posta’) felirat, a bélyegzők közepén egy vagy két sorban a településnév – esetünkben: „КИВЯЖДЬ” (‘Kivjazsd, azaz Beregkövesd) volt olvasható. A bélyegzéseket általában fekete vagy ibolyaszínnel végezték.⁶²

Később, az 1945. november 15-i hatállyal elrendelt pénzbevéltással, illetve a rubel bevezetésével – Kárpátalja szovjet katonai megszállása után ugyanis egy évig a magyar Pengő-fillér fizetőeszköz maradt érvényben! – a postai forgalomban is a szovjet díjszabás és a szovjet bélyegek használata lépett érvénybe. A Zakarpatszka Ukrajina kormányzata által önállóan kiadott bélyegeket 1945. december 31-ig lehetett felhasználni a hivatalosan meghatározott átszámítási kulcs, vagyis két pengő egyenlő volt egy rubellel alapon. A postahivatalok zakarpatszka ukrainai gumi helybélyegzőit – kézírásos dátumjelzéssel – 1946 februárjáig alkalmazták. Röviddel előbb – miután Kárpátalját 1946. január 25-i hatállyal Ukrajna egyik megyéjévé alakították át⁶³ – vezették be fokozatosan az új, immár fémből készült hely-keletbélyegzőket. Felső részü-

kön helyezték el a szovjet „СССР” (SZSZSZR) és nem ukrán (!) felségjelet, alatta egy sarló-kalapácsos ötágú csillagot, alsó részén pedig az orosz (nem ukrán!), nyelvű cirill betűs településnevet – esetünkben: „КИВЯЖДЪ” (’Kivjazsd’, azaz Beregkövesd), mellette a „ЗАКАРПАТ. ОБЛ.”, azaz a ’Zakarpatszkaja oblaszty’, vagyis ’Kárpátontúli terület’ rövidített felirattal.⁶⁴ Kárpátaljára természetesen Moszkva és Kijev felől tekintve.

Községünk a „csehek alatt”, majd az újbóli magyar korszakban használt – eddig többször említett – ruszin elnevezését a szovjet hatóságok megváltoztatták. Községünk azt 1948-ig viselhette, az új neve ezt követően Каменское (Kamenzskoje) lett.⁶⁵

Beregkövesd, Bródy András 1946. december 7-i vértanúhalála utáni négy évtizedes története a Szovjetunió 1991. december 25-i felbomlásáig – mikor Mihail Sz. Gorbacsov lemondott szövetségi államelnöki tisztségéről – már egy más történet.

JEGYZETEK

¹ Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban MOL).

Mikrofilm. 7052. számú doboz. 8. cím. X. tétel. 6750/M. E. I. számú irat, 1918. december 24.

² Kárpátaljai Területi Állami Levéltár / Державний Архів Закарпатської Облaсті (ДАЗО), Ungvár / Ужгород. (A továbbiakban: KTÁL.) Фонд / Fond 59., опис / tétel 1., одиниця зберігання номер / ügyiratszám 1.

³ KTÁL. Fond 59., opis 1., od. zb. no. 4.

⁴ BOTLIK József: Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján. I. [köt.] Magyarok, ruszinok, csehek és ukránok. 1918–1945. Szerk. és előszó: Udvari István. Nyíregyháza, 2005. 136. old.

⁵ SIMÁDY Béla: Kárpátalja postatörténete. Bp., 1991. 59., 62. old.

⁶ Statistický lexikon obcí v Podkarpatské Rusi. V Praze, 1928. Nákladem Státního Úřadu Statistického, 9–10. old.

⁷ Історія міст і сіл Української РСР. Закарпатська область. Головна редакція колегія. Київ, 1969. Української Радянської Енциклопедії. стр. 337. (old.)

⁸ Volby do národného shromáždění na Podkarpatské Rusi v roce 1925. [Užhorod], 1925. Vydala Civilní správa Podkarpatské Rusi nákladem vlastním, 6. old.

⁹ Magyar nyelven: Rubicon, 1997. 1. szám, 35–37. old.

¹⁰ Újraközli: ROMSICS Ignác: Magyarország története a XX. században. Bp., 1999. 236. old.

¹¹ OLÁH György: Jajkiáltás a Ruténföldről. Bp., 1928. 50. old.

¹² KEMÉNY Gábor: Verhovina feltámad. (A ruszin sors könyve). Bp., 1939. 171. old.

¹³ Statistický lexikon obcí v zemi Podkarpatoruské. V Praze, 1937. Nakladem „Orbis”. 6., 26. old.

¹⁴ Révai Új Lexikona. II. köt. Főszerk. Kollega Tarsoly István. Szekszárd, 1998. 841. old.

¹⁵ Országos Törvénytár, 1938. november 13. (18. szám.) 532. old.

¹⁶ THIRRING Lajos: A népesség a Felvidék visszacsatolt részén. In. Magyar Statisztikai Szemle, 1939. 5. szám. 456., 478. old.

¹⁷ Нариси історії Закарпаття, Том II. (1918-1945) Редакційна колегія: І. Гранчак відповідальний редактор. Ужгородський Державний Університет Інститут Карпатознавства,

Закарпатська Обласна Організація Товариства Охорони Пам'яток Історії та Культури. Ужгород, 1995. Видавництво „Закарпаття”. Стр. 294. (old.)

¹⁸ MOL. K 28. 267. tétel. 1939–T–16 092. szám.

¹⁹ NYÁRY Iván: Kárpátalja felszabadítása. In. A magyar katona. Századunk legszebb magyar csatái. Szerk. Ajtay Endre. Bp. 1944. 431. old.

²⁰ THIRRING Lajos: Az 1939. március közepén birtokba vett kárpátaljai terület. Az 1939. április eleji területgyarapodás. In. Magyar Statisztikai Szemle, 1939. 3. szám. 199–200. old.

²¹ Rendeleték Tára a Magyar Kir. Posta részére (a továbbiakban: Postai Rendeleték Tára), 1939. (április), 15. szám. 102. old.

²² SIMÁDY Béla, i. m. 93–94. old.

²³ Lásd bővebben, uo. 97–110. old.

²⁴ Postai Rendeleték Tára, 1939. szeptember 15. (42. szám.) 340. old.

²⁵ Postai Rendeleték Tára, 1939. szeptember 15. (42. szám., 345–346. old.

²⁶ Belügyi Közlöny, 1939. július 6. (30. szám.) 769–773. old.

²⁷ THIRRING Lajos: A visszatért kárpátaljai területen végrehajtott néppöszseírás előzetes eredményei. In. Magyar Statisztikai Szemle, 1939. 8. szám. 951. old.

²⁸ MOL. K 28. 460. tétel. 1940–P–18 464. szám. 7. old.

²⁹ MOL. K–744–1939. 11. old.

³⁰ A visszacsatolt Felvidék és Ruténföld címtára. Szerk. Magyar kir. Központi Statisztikai Hivatal. Bp. 1939. 390. old.

³¹ SCHOLTZ Kornél: Magyarország kórházai és más gyógyintézetei az 1940. évben. Bp. 1942. Kiad. Magyarország Klinikáinak és Kórházainak Szövetsége. 50–51. old.

³² KTÁL. Fond 53., opisz 3., nr. 6., sztr. 2–16. (old.)

³³ Hetven év. A romániai magyarság története 1919–1989. Szerk. Diószegi László, R. Süle Andrea. Bp., 1990. Magyarságtudományi Intézet 45. old.

³⁴ Magyar Statisztikai Zsebkönyv 1940. Szerk. Mike Gyula. Bp. 1940. 281. old.

³⁵ Budapesti Közlöny, 1940. november 20. (264. szám.) 16. old.

³⁶ Postai Rendeleték Tára, 1941. február 7. (7. szám.)

³⁷ Postai Rendeleték Tára, 1941. július 11. (34. szám.) 345–346. old.

³⁸ Postai Rendeleték Tára, 1942. július 31. (36. szám.)

³⁹ Postai Rendeleték Tára, 1943. július 30. (39. szám.)

⁴⁰ KTÁL. Fond 53., opisz 1., nr. 18., sztr. 25.

⁴¹ Lásd bővebben: MOL. K 28. 104. tétel. 1942–P–27 732. szám. 1–21. old.

⁴² Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1941). Szerk. Kepecs József. Kiad. Központi Statisztikai Hivatal. Bp., 1996, 74., 148. old.

⁴³ Kárpátalja településeinek vallási adatai (1880–1941). Szerk. Kepecs József. Kiad. Központi Statisztikai Hivatal. Bp., 2000. 67., 130. old.

⁴⁴ A Visszacsatolt Felvidék és Ruténföld címtára Pótfüzete. Szerk. A M.[agyar] Kir. Központi Statisztikai Hivatal. I. Pótfüzet. 1942. [Bp., 1942.] 9. old.

⁴⁵ Magyarország Közhivatalainak Cím- és Adattára. Állami, vármegyei, városi, községi és egyházi hivatalok évkönyve 1942. IV. évf. Főszerk. Baross Endre, dr. bellusi. Bp., [1942.] Magyarország Közhivatalainak Cím- és Adattára Kiadóhivatala, 375. old.

⁴⁶ Magyarország Helységnevtára 1944. Szerkeszti és kiadja a Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Bp., [1944.] 61. old.

⁴⁷ Budapesti Közlöny, 1944. április 14. (83. szám.)

⁴⁸ Kárpáti Híradó, 1944. április 29., 3. old.

⁴⁹ Kárpáti Híradó, 1944. április 20., 3. old.

⁵⁰ Kárpáti Híradó, 1944. április 27., 3. old.

⁵¹ CSANÁDI György: Sorsfordító évek sodrásában. Fejezetek Beregvidék történelmi múltjából. Ungvár, 2004. 153–155. old.

⁵² BOTLIK József: Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján. II. [köt.] A Magyarországhoz történt visszatérés után. 1939–1945. Szerk. és előszó: Udvari István. Nyíregyháza, 2005. 245. old.

⁵³ SZABÓ József János: Az Árpád-vonal. A Magyar Királyi Honvédség védelmi rendszere a Keleti-Kárpátokban 1940–1944. Bp. 2002. 266–268. old.

⁵⁴ Історія міст і сіл Української РСР. Закарпатська область. 1969. i. m. стр. 337. (old.)

⁵⁵ История городов и сел Украинской ССР. Закарпатская область. Редакционная коллегия тома. Киев, 1982. Главная редакция Украинской Советской Энциклопедии. стр. 279. (old.)

⁵⁶ Книга Памяти Украины. Закарпатская область. 1. Редакционная Коллегия Областной Книги Памяти Украины. Ужгород, 1996. Издательство „Карпаты”. стр. 229–230. (old.)

⁵⁷ Lásd bővebben, BOTLIK József: Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján. II. [köt.] i. m. 255–263. old.; Uő.: Egestas Subcarpathica. Adalékok az Északkeleti-Felvidék és Kárpátalja XIX–XX. századi történetéhez. Bp., 2000. 286. old.

⁵⁸ Lásd bővebben, Нариси історії Закарпаття. Том. II. i. m. стр. 583–599. (old.); A boldogság felé. Kárpátontúl vázlatos története. Uzshorod, 1975. 171–174. old.

⁵⁹ ПАГИРЯ, Василь: Разом з Україною. До 55-річчя Першого з'їзду Народних Комітетів Закарпатської України. Мукачево, 1999. „Карпатська вежа”. стр. 12., 28. (old.)

⁶⁰ A Manifesztumot több mint félszáz év múltán magyar nyelven is közzölték. In: Munkás Újság (Ungvár), 1945. június 3., 1. old.

⁶¹ A boldogság felé. i. m. 173. old.

⁶² SIMÁDY Béla, i. m. 151–152. old.

⁶³ Kárpátalján csak 1946. január 25-től lépett életbe az ukrán törvényhozás, illetve váltak hatályossá az ukrán törvények. In: Kárpáti Kalendárium 1971. Összeáll. Bibikov, Konsztantyin és Kovács Vilmos. Ужгород [Ungvár] 1970. Издательство „Карпаты”. 3. old.

⁶⁴ SIMÁDY Béla, i. m. 161. old.

⁶⁵ История городов и сел Украинской ССР. Закарпатская область. i. m. стр. 279. (old.)